

Методологічні засади розвитку природопізнавального туризму в Україні

Сергій Ю. Бортник ^{a,б}, Володимир В. Стецюк ^a

^a Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

^б Університет Яна Кохановського в Кельцах, Кельце, Польща

Methodological bases of development of natural-cognitive tourism in Ukraine

Sergiy Yu. Bortnyk ^{a,б}, Volodymyr V. Stetsiuk ^a

^a Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

^б Jan Kochanowski University in Kielce, Kielce, Poland

ABSTRACT

There is the apparent problem of the establishment and further development in Ukraine of a fundamentally new direction of natural-cognitive tourism (geotourism), the scope of which includes all the tourism activities available today. The development of this new field of activity for Ukraine today can be characterized in the form of certain stages: 1) to determine the methodological provisions of natural tourism; 2) to evaluate its place in the system of philosophical definitions of the process of scientific knowledge. It is argued that the science of terrain relief determines the proposition of a large variety of areas of natural tourism research: a) endogenous, exogenous natural and anthropogenic factors; b) prominent landscape sights; c) the diversity of climatic, glaciological, orographic, hydrological conditions; d) powerful natural processes of endogenous (volcanism, earthquakes) and exogenous nature; e) extreme processes of climatic-meteorological nature. The introduction of the natural knowledge in to the ideology of tourism and the ethnocultural component as a consequence of the phenomenal nature of the conditions, is substantiated. Support for the geographical attractiveness of the area, its authenticity, preserving its natural and cultural heritage, and enhancing the well-being of local communities are important among the new functions of geotourism activity in the world. It is precisely on these tendencies of world and European development of nature tourism (geotourism) we must also be guided. Important is the qualification training of specialists in the tourism industry. For this purpose, a new specialty "Natural geography, geomorphology and nature-cognitive tourism" was introduced at the Department of Earth science and Geomorphology of the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

KEYWORDS

Natural-cognitive tourism, geotourism, geoheritage, geodiversity

1. Вступ

Методологія наукового пізнання констатує наявність витриманого ланцюжка видів та етапів наукової діяльності, які, змінюючи один одного, дають можливість отримати нове знання. Історія формування туристичної освіти, широко започаткованої в демократичних умовах незалежної України, свідчить про бурхливо зростаючий процес цього виду діяльності суспільства, який має метою розширити знання про навколишній світ чи не усіх верств населення держави. Передусім це стосувалося можливості закордонних подорожей, таких обмежених в умовах тоталітарного суспільства колишнього СРСР, а також подорожей, які, в цілому, мали метою встановлення нових виробничих, освітніх, рекреаційних, родинних та інших зв'язків у пошуках особистістю свого місця в нових ринкових умовах. Відповідно, переважаюча частка випускників «туристичних» спеціальностей отримувала місцем працевлаштування передусім офісні установи, де відбувалася діяльність по типу знайомства з регіонами туризму, їхньою інфраструктурою та логістикою, реалізацією

знайденого туристичного продукту для отримання прибутку. Розробка та оформлення нових туристичних атракцій здійснювалося, зазвичай, шляхом використання можливостей, наданих приймаючою стороною. Натомість, упровадження нових туристичних напрямків, які б мали в основі науково-обґрунтовані, коректно класифіковані, охарактеризовані критеріями привабливості, естетично виразні, технічно досконалі показники, на початкових етапах становлення туристичної діяльності в Україні залишалися поза увагою організаторів і координаторів загальних напрямків та конкретних маршрутів. Не дивлячись на розширення мережі маршрутів аж до околиць Антарктиди, та в африканські сафарі, спеціалізований природопізнавальний туризм в Україні ще майже відсутній. Домінує спортивний туризм, місцеві природничі екскурсії у програмах традиційних, і добре відомих, авторитетних і випробуваних місць морського, озерного, гірського та гірськолижного відпочинку.

На сьогодні визріває тверде переконання, що етапи розвитку туризму, згадані вище, не є достатньою підставою для розвитку цього виду діяльності в цілому. І, хоча, певні напрямки туризму в Україні набувають інтенсивного розвитку, цілісна, системна природнича основа в

них відсутня. Прикладом тому служать намагання сформувати напрямки «гастротуризму», чи «туризму винних підвалів» тощо, що, без сумніву, теж має право на життя. Наразі тенденції розвитку туристичної освіти, культивованої у численних вищих навчальних закладах, неспроможні продемонструвати системний підхід до розвитку туризму, позаяк не враховують його життєстверджуючу основу – природничий туризм, який базується на необхідності внесення у ідеологію туризму природничого знання, а етнокультурна його складова вже є наслідком феноменальності природних умов. Тому концепція (ідеологія) природопізнавального туризму, однією з форм якого є геотуризм, як надійне підґрунтя стійкого розвитку туризму, у майбутньому забезпечить розвиток держави, сьогодні на часі, і для утвердження цієї ідеології є всі підстави.

2. Матеріали і методи

Матеріалами для статті послужили попередні авторські публікації, присвячені природній спадщині України, її геолого-геоморфологічним пам'яткам та результати системного аналізу сучасних трендів у розвитку туристичного менеджменту та туристичної освіти в Україні.

Феноменальність певних природних явищ на прикладі України можна простежити у працях Н. Герасименко та ін. (Gerasimenko et al., 1999), О. Бейдика (Beidyk, 2001), В. Стецюка та С. Поповича (Stetsiuk, Popovych, 2001), Я. Олійника та В. Стецюка (Oliinyk, Stetsiuk, 2008), В. Стецюка, В. Пазинича, Т. Ткаченко (Stetsiuk et al., 2012). Деякі ознаки важливості туристичного зацікавлення можна помітити у практиці туристичних компаній, які працюють на матеріалах природи України, помітнішим стає звучання поняття геотуризму при характеристиці певних регіонів (Liubitseva, Romanchuk, 2017; Bortnyk, Stetsiuk, 2017). Проте, струнких уявлень про методологічну витриманість устремлень для розвитку такого виду туризму на сьогодні немає, тому актуальність започаткування методико-методологічних засад і напрямків дослідження перспектив природопізнавального туризму, розроблення послідовності системної характеристики змісту геотуризму є безсумнівною і можливо представлене повідомлення спонукає до нових зусиль у цьому напрямку.

3. Результати і обговорення

3.1. Геотуризм як екскурс в історію формування природної та історичної спадщини

В історії цивілізації складалося так, що нагромадження необхідних знань про навколишнє середовище, зокрема, про земну кору, гірські породи та ендегенні процеси, що послужили формуванню важливих родовищ мінеральної

сировини, сприяло розвитку окремих напрямів наук про Землю. Так, наприклад, дефіцит знань про особливості утворення та закономірності поширення певних видів мінерально-сировинних ресурсів став першопричиною інтенсивного розвитку геології у порівнянні з іншими науками про Землю.

Золото, олово, мідна і залізна руди, торф і кам'яне вугілля, а ще раніше – кременисті породи, виступали як природні ресурси, що зумовлювали інтенсивність освоєння нових земель, спорудження помешкань і оборонних споруд, служили основою торгівельних механізмів, створення прогресивніших знарядь праці тощо, без сумніву, водночас, спонукаючи і спрямовуючи розвиток геологічних наук.

Сучасні класифікації геологічних пам'яток логічно пов'язані з їх основними ознаками – генетичними (чинники та процеси формування комплексів гірських порід); поширенням на обмеженій території, унікальними властивостями механізму формування, загадковістю структури та взаємного розташування, виразного і вражаючого зовнішнього вигляду, поєднання з іншими складниками природного середовища, які моделюють, оздоблюють їх. Серед них – магматичні, тектонічні, стратиграфічні літологічні та ряд інших груп геологічних пам'яток, назви яких усталено зустрічаються у спеціальній літературі і обґрунтовані у кількісному та якісному плані. Щодо деяких таких феноменів, особливо на континентах з високою щільністю населення, наприклад у Європі, то для них існує, навіть, статус геосайтів (англ. *landmarks*), якими опікуються як наукові організації (наприклад, ProGEO), так і місцеві органи влади.

Однак, не завжди належна увага приділяється констатації того, що вивчення природи планети відбувалося не тільки при дослідженні механізмів розвитку земної кори, в цілому, та окремих геологічних процесів, зокрема. Паралельно вирізнялися й інші наукові напрями вивчення природного середовища. Проте, значне зацікавлення геолого-ресурсним потенціалом довкілля призвело, передусім, до звуження об'єкту дослідження, що визначається поняттям «гео», до рівня геології, тим самим залишивши поза увагою велетенське значення інших чинників у формуванні визначних природних феноменів, як, наприклад, гідросфери (океани, поверхневі та підземні води, льодовики), атмосфери з їх тісною залежністю від космічних чинників (сонячна енергія, космічне випромінювання), рух небесних тіл (орбіти Землі і Місяця, галактична орбіта Сонячної системи та зміни параметрів орбіт упродовж «геологічного минулого»).

Варто хоч побіжно згадати астрономічні причини кліматичних мінімумів та максимумів, а також ендегеннозумовлену етапність горотворення, які

радикально змінювали рельєф земної поверхні і не тільки служили причинами глобальних змін будови земної кори, трансформації гірських порід та мінералів, що їх складають. Зазначені причини – астрономічні та ендегенні – були чинниками «запусків» та подальшого розвитку екзогенних процесів, які моделювали глобальний вигляд рельєфу планети у середовищі впливу взаємодіючих між собою гідросфери та атмосфери, а в подальшому і біосфери та ноосфери. Адже саме такий підсвідомий системний підхід у оцінці вражень численних дослідників-мандрівників у свій час став причиною формування науки про Землю – географії, дочірніми галузями якої у міру надання посиленої уваги різним її частинам, надавався статус окремих наук про Землю: геології, геоморфології, океанології, гідрології та гідрогеології, метеорології та кліматології, біогеографії та ґрунтознавству та іншим численним науковим та прикладними напрямкам.

Наприклад, логічним є те, що на тлі загального знання про природу Землі, передусім, встановлювалися закономірності розміщення корисних копалин у земній корі та на її поверхні, що зумовило виділення тектоніки, мінералогії та петрографії й інших напрямів у геології; а поступове встановлення взаємних зв'язків і взаємовпливів окремих складників довкілля стали причинами виділення геоморфології, палеогеографії, гідрології та гідрохімії, метеорології та кліматології та інших – у фізичній географії.

Наразі, цей простий екскурс в історію формування наук про Землю є наочним підґрунтям розуміння поняття «гео» у формулюванні об'єкта геотуризму – сукупності визначних рис складників довкілля, зосереджених, завдяки їхнім тісним взаємозв'язкам і взаємовпливам, на обмеженій території, яка згідно таких обставин має розглядатися як пам'ятка природи, та, відповідно – об'єкт геотуризму.

3.2. Формування методологічних засад «геотуризму»

Привабливість природних пам'яток зумовлена можливістю безпосереднього (контактного) знайомства з ними з боку споживача геотуристичної інформації. Сьогодні важко уявити себе у тривалій далекій експедиції, де панує романтика пізнання нових і унікальних характеристик рельєфу земної поверхні, відкриття родовищ неймовірних за походженням і складом різновидів гірських порід, естетична насолода новими й унікальними краєвидами... Важко уявити себе втомленим після важкого маршруту у колі друзів-колег біля вечірнього вогнища, вдалині від звичного кола рідних і близьких. Лише у спогадах залишилися відчуття того, як перебір струн гітари викликає душевну атмосферу фахівців-одномудців.

На сьогодні, і початкуючи, і авторитетні

дослідники-природознавці намагаються втілювати у подальші напрямки своїх досліджень набутий багаж експедиційного досвіду, розвивають новітні теоретичні концепції геології та геоморфології, які, передусім, передбачають науково пізнавальну інтерпретацію визначних природних пам'яток, що мають не тільки змістовне, але й художнє, рекреаційне та естетичне значення і, таким чином, зумовлюють тяжіння до подібних об'єктів інших галузей знань про Землю.

Велика роль у оцінюванні статусу геолого-геоморфологічних, а ширше – природних пам'яток належить саме геоморфології. Оскільки у формуванні рельєфу земної поверхні беруть участь численні динамічні чинники та процеси, то наука про рельєф земної поверхні зумовлює пропозицію значної різноманітності напрямків природничих туристичних досліджень:

а) ендегенних, екзогенних та антропогенних чинників, які створюють різноманіття та унікальність геологічного змісту природничих пам'яток (вражаюче значення від прямого споглядання наслідків та розуміння змісту складних та віддалених у часі геологічних подій у надрах Землі та на її поверхні);

б) визначних ландшафтів (природних пейзажів), якими милуються не лише мешканці переважно великих поселень, коли потрапляють у середовище краси і неймовірних кольорів та силуетів природних об'єктів, але й митці, композиції полотен яких на диво точно віддзеркалюють закономірності переважно морфологічних властивостей земної поверхні і гармонійно поєднаних з ними ландшафтно-архітектурних комплексів. Часто у випадку забудови таких унікальних природних об'єктів культовими спорудами, замками, фортецями, феноменальними поселеннями, саме завдяки величності морфології, ці об'єкти набувають статусу природних та культурних пам'яток;

в) різноманітності природних феноменів у розмаїтті кліматичних, гляціологічних, орографічних, гідрологічних умов – об'єктів спортивного та екстремального туризму, спелеології, підземної урбаністичної субкультури, дайвінгу, рафтінгу, рекреаційного сплаву по річках, джампінгу, спортивного рибальства та мисливства, тощо;

г) потужних природних процесів як ендегенного (вулканізм, землетруси), так і екзогенного характеру (катастрофічні повені, гравітаційні обвали, осипи, зсувні процеси, зокрема селеві потоки, грандіозні обвали й колапси крайових частин покривних льодовиків, процеси катастрофічного просідання та провалювання тощо), діяльність яких відбувається у різних за доступністю місцях та упродовж різного за тривалістю часу;

д) екстремальних процесів клімато-метеорологічного характеру, чимало з яких є

об'єктами туристичного зацікавлення (гірські тумани, екзотичні заходи і сходи сонця, торнадо, цунамі та ін.).

Початок формування методологічних засад геотуризму як форми природопізнавального туризму без сумніву спонукає до продовження теоретичних вишукувань у цьому напрямку, що призведе до збагачення цього поняття!

Сучасні геоморфологи успішно здійснюють дослідження у галузях пошукової, інженерної та екологічної геоморфології, встановлюють зв'язки властивостей рельєфу земної поверхні та механізмів геоморфологічних процесів з іншими складниками довкілля, у тому числі – ґрунтовим покривом, який вже давно перебуває в умовах потужного антропогенного тиску, працюють над втіленням новітніх геоморфологічних уявлень, що стосуються певних аспектів соціальної геоморфології – зокрема, оцінки естетичної, рекреаційної, духовної ролі рельєфу України, встановлюють теоретичні підвалини геоморфології для практичного обґрунтування статусу геолого-геоморфологічних пам'яток, тим самим прагнучи застосувати геоморфологічні знання для утвердження концепції геотуризму тощо. Важко обмежувати політ думки науковця-геоморфолога певними рамками, аж надто системною є ця наука, і здатна вона своїм широким природничим кругозором вносити нове знання в усі суміжні географічні науки.

3.3. Результати порівняльного аналізу розвитку природопізнавального туризму в Європі та в Україні

Формування і діяльність сучасних туристичних ідеологій в Україні майже не торкаються так званого природопізнавального туризму (геотуризму).

На сьогодні туристичними атракціями, які мають найширше коло рекреантів, є об'єкти, які упорядковані наступним ланцюжком категорій (від загального до часткового): країна, регіон → історична феноменальність → інфраструктура → культові, історичні пам'ятки → природні феномени.

Натомість, сучасні вимоги і представлений тут матеріал вимагають передування природничої феноменальності, що послужила фундаментом і середовищем для формування феноменальності історичної (етнокультурної) яка, реалізована у контексті туристичної діяльності наявністю культових та історичних пам'яток, орнаментованих пам'ятками геологічними, геоморфологічними, гідрологічними, бальнеологічними, кліматичними, біологічними тощо

Поступ європейської цивілізації, заснований на поглибленому та деталізованому категорій Природи і Соціуму щодо наук про Землю, призвів до нагромадження грандіозної, без перебільшення бази даних у вигляді численних та різноманітних колекцій мінералів, гірських порід, скам'янілостей,

ґрунтів разом з пов'язаними з ними архівами, розгорнутими науковими і художніми творами і альбомами, численними науковими публікаціями, в тому числі – у популярних виданнях. Наслідком цього, як зазначають європейські дослідники (Hose, 2017), стало формування багатой культурної спадщини найбільших приватних і, особливо, королівських та аристократичних колекцій, музеїв, навчальних закладів, архівів та бібліотек. Чи не кожна геологічна пам'ятка представлена у ландшафті специфічної формою рельєфу, зазвичай з виразними морфолого-морфометричними характеристиками. В шахтах, кар'єрах, в окремих геологічних відслоненнях та формах рельєфу, в родовищах корисних копалин, в окремих зразках гірських порід та скам'янілостей, в цілому – у георізноманітті (англ. *geodiversity*) зосереджено пізнавальні матеріали, які здатні задовольнити потребу у розумінні історичного минулого і сьогодення Землі у вигляді наукової інформації.

Однак, надто довго наукова, історична і культурна значимість багатьох з цих пам'яток не була загальноновизнаною, або вони не відображають адекватні ресурси та їхній захист, збереження відповідно до поняття «геоконсервація». Отже, поняття «геотуризму», яке розроблялось в 1990-х роках для підвищення інформованості громадськості про геологічну (ширше – природничу) спадщину Європи, набуває значення у галузях можливості знайомства і дослідження ключових геоелементів і своєчасного представлення їх як об'єкта зацікавлення історією розвитку природи. Ця тенденція має бути врахованою як для перспектив подальшого наукового пізнання феноменальності природних пам'яток та їх інтерпретації для відповідних категорій рекреантів, так і для управління (менеджменту) природопізнавальним туризмом.

Таким чином, поняття геолого-геоморфологічні пам'ятки – у європейських публікаціях – геосайти (англ. *geosites*), «геоспадщина» (англ. *geoheritage*), «георізноманіття» (англ. *geodiversity*) та його збереження (англ. *geoconservation*) виступають об'єктами дослідження природопізнавального туризму (геотуризму), у якому найунікальніший природний об'єкт служить головною атракцією (англ. *geosites*), а інші доповнюють його цілісність і зв'язок з навколишнім середовищем, і, тим самим, забезпечують такий пам'ятці статус феноменальності.

Методологічний ряд розвитку питання – правомірність утвердження природопізнавального туризму (геотуризму) в Україні, – порушеного у даній праці, можна сформулювати у вигляді наступних етапів:

1. Бурхливий розвиток туристичної галузі, викликаний революційними змінами у господарстві та суспільстві держави.

2. Абсолютна залежність і обумовленість

попиту рекреантів від пропонованих напрямків та маршрутів.

3. Зростаюча інформованість широких верств суспільства про навколишній світ і адекватне зростання інтелектуальних запитів, супроводжуваних вимог, ексклюзивних об'єктів, очікуваної інформації про ймовірну власну участь у оцінюванні туристичних атракцій.

4. Розробка системних природничих підходів до подальшого прогресу туристичної діяльності і інтелектуального зацікавлення природничими туристичними атракціями (рис. 1).

У наведеному переліку простежується (розпізнається) класичний ланцюжок методології наукового пізнання: існуючий статус туристичної діяльності – оцінювання цього статусу та формулювання гіпотези подальшого розвитку – розроблення новітнього природознавального (геотуристичного) підходу до можливостей подальшого прогресу галузі – формулювання закономірно нових форм і засобів туристичної діяльності – верифікація і упровадження новітнього знання у практику (рис. 2).

Висновки

Порівнявши побіжно тенденції розвитку геотуризму у Європі та в Україні, приходимо до висновку про величезні можливості використання природної та культурної спадщини для розвитку природознавального туризму, як однієї з оптимальних форм стійкого розвитку туризму, що може стати важливим інструментом поступу держави, її економічної стабільності і екологічної рівноваги. Однак, поки-що, туристичний

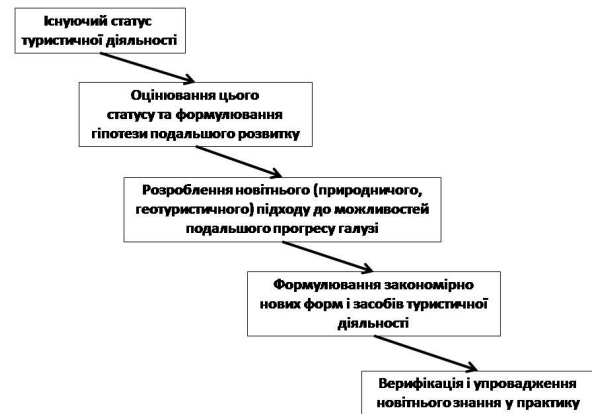

Рис. 2. Ланцюжок науковознавчих категорій розвитку природознавального туризму.

Fig. 2. Chain of scientific categories in the development of geotourism.

менеджмент в Україні майже не використовує науково-природничу складову для розвитку своєї галузі. Величезний природний туристично-рекреаційний потенціал, на жаль, залишається непоміченим існуючою системою туристичної освіти.

Розвиток ідеології природознавального туризму в Україні розглянуто за допомогою класичного ланцюжка методології наукового пізнання: аналіз існуючого статусу туристичної діяльності – оцінювання цього статусу та формулювання гіпотези подальшого розвитку – розроблення новітнього (природничого, геотуристичного) підходу до можливостей подальшого прогресу галузі – формулювання

Рис. 1. Етапи розвитку туризму в Україні.

Fig. 1. Stages of tourism development in Ukraine.

нових форм і засобів туристичної діяльності – верифікація і упровадження новітнього знання у практику.

Серед нових функцій геотуристичної діяльності у світі важливими є підтримка географічної привабливості місцевості, її автентичності, збереження природної та культурної спадщини, підвищення добробуту місцевих громад. Саме на такі тенденції світового та європейського розвитку природопізнавального туризму (геотуризму) повинна орієнтуватися і наша країна. Важливою є кваліфікаційна підготовка спеціалістів туристичної галузі. З цією метою на кафедрі землезнавства та геоморфології КНУ імені Тараса Шевченка відкрито нову спеціальність «Природнича географія, геоморфологія та природопізнавальний туризм».

Список посилань

- Beidyk, O.O. (2001). *Rekreasiyno-turystski resursy Ukrainy: metodolohiya ta metodyka analizu, terminolohiya, rayonuvannya* [Recreational and tourist resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Kyivskiyi universytet.
- Bortnyk, S.Yu., Stetsiuk, V.V. (2017). *Osnovy urboekolohiyi: navchalnyy posibnyk* [Fundamentals of urban ecology]. Kyiv: Print-Servis.
- Hose, T.A. (Ed.). (2017). *Geoheritage and Geotourism. A European Perspective*. The International Centre For Cultural and Heritage Studies, Newcastle University.
- Gritsenko, V., Rudenko, K., Stetsiuk, V. (2012). Ukraine. In W.A.P. Wimbledon and S. Smith-Meyer (Eds.), *Geoheritage in Europe and its conservation* (pp. 379-391). Oslo: ProGEO.
- Liubitseva, O.O., Romanchuk, S.P., Kochetkova, I.V., Vynnychenko, I.I., Mykhailenko, T.I. (2017). *Navchalnyi posibnyk «Turystychnе kraieznavstvo: Kanivshchyna»* [Tourist Regional Studies: Kanivshchina]. Kyiv: Vydavnytstvo TOV Alfa-PIK.
- Oliinyk, Ya.B., Stetsiuk, V.V. (2003). *Pryrodni ta etnokulturni fenomeni Ukrainy: monohrafiya* [Natural and ethnocultural phenomena of Ukraine: monograph]. Kyiv: Stafed-2.
- Oliinyk, Ya.B. (2008). *Pryrodni ta etnokulturni fenomeni Ukrainy: monohrafiya* [Natural and ethnocultural phenomena of Ukraine: monograph 2nd edition, revised and supplemented]. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr Kyiivskyyi universytet.
- Bortnyk, S.Yu., Dmytruk, O.Yu., Obodovskyi, O.H., Pazynych, V.H., Rudko, H.I., Snizhko, S.I., Stetsiuk, V.V., Khilchevskyy, V.K., Shevchenko, O.H. (2016). *Pryroda Kyiva: suchasnyy stan ta ekolohichni problemy: monohrafiya* [Nature of Kiev: the present state and environmental problems: monograph]. Kyiv: Print-Servis.
- Stetsiuk, V.V., Popovych, S.Yu. (2001). *Ukrayina: pryrodna spadshchyna. Fotoalbom (2001)* [Ukraine: a natural heritage. Photo album]. Ministerstvo ekolohiyi ta pryrodnykh resursiv Ukrainy za spryannya Prohramy Rozvytku OON u ramkakh proektu «EKOMEREZHI».
- Stetsiuk, V., Pazynych, V., Tkachenko, T. (2012). *Pryrodna ta etnokulturna spadshchyna Ukrainy: novitni doslidzhennya* [Natural and ethno-cultural heritage of Ukraine: the latest research]. Kyiv: Vyshcha shkola.
- Wimbledon, W.A.P., Gerasimenko, N.P., Ischenko, A.A. (1999). The Geosites Project: Aims, methodology and Ukrainian implication. In *Problems of the Protection of the Geological Heritage of Ukraine* (pp. 87-116). Kyiv.

Бортник С.Ю., Стецюк В.В. **Методологічні засади розвитку природопізнавального туризму в Україні.** *Фізична географія та геоморфологія*, 93(1): 51–56.

Резюме. Стаття присвячена проблемі становлення та подальшого розвитку в Україні принципово нового напрямку природопізнавального туризму, ідеологія якого включає в себе всі існуючі сьогодні види туристичної активності. Охарактеризовано етапи становлення природопізнавального туризму, визначено методологічні положення його розвитку та місце в системі філософських визначень процесу наукового пізнання. Показано, що наука про рельєф місцевості пропонує розвиток великого різноманіття напрямів природопізнавального туризму: а) ендегенні, екзогенні природні та антропогенні чинники; б) унікальні та мальовничі краєвиди; в) географічне різноманіття кліматичних, гляціологічних, орографічних, гідрологічних умов; г) потужні природні процеси, як ендегенні (вулканізм, землетруси) так і екзогенні; д) екстремальні процеси кліматичної та метеорологічної природи тощо.

Обґрунтовано впровадження природничих знань в ідеологію туризму та етнокультурну складову як наслідок феноменального характеру умов.

Нині прогресивна геотуристична діяльність у світі направлена на підтримку географічної привабливості місцевості, її автентичності, збереження природної та культурної спадщини, підвищення добробуту місцевих громад. Саме на такі тенденції світового та європейського розвитку природопізнавального туризму (геотуризму) повинна орієнтуватися і наша країна. Важливою у зв'язку з цим є кваліфікаційна підготовка спеціалістів туристичної галузі. З цією метою на кафедрі землезнавства та геоморфології КНУ імені Тараса Шевченка відкрито нову спеціальність «Природнича географія, геоморфологія та природопізнавальний туризм».

Ключові слова: природопізнавальний туризм, геотуризм, геоспадщина, георізоманіття.